

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

TÄISEALISELE ISIKULE HOOLDAJA MÄÄRAMINE

Juhend kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöö ametnikule

2020

KOV NÕUSTAMISÜKSUS

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET

Europa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
Tuleviku Fond

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Täiskasvanud isikule hooldaja määramise teenuse eesmärk ja sisu	3
2. Teenuse sihtgrupp	4
3. Teenuseosutaja(d)	4
3.1 Pereliikmetest hooldajad	6
3.2 Vabatahtlikud	6
4. Täiskasvanud isikule hooldaja määramise teenuse osutamine	6
4.1 Taotluse menetlemine	6
4.2 Abivajaduse hindamine ja teenuse vajaduse väljaselgitamine	7
4.3 Teenusele suunamine	8
4.4 Hooldaja kohustuste määramine	8
4.5 Hooldajatoetuse maksmine, sotsiaalmaksu tasumine, hoolduspuhkus	9
4.6. Hooldusteenuse lõpetamine ja tagasiside küsimine	10
5. Hea teada	11
5.1 Kuidas korrektsekt vastata inimese pöördumisele	11
5.2 Näiteid rahvusvahelisest praktikast	11
5.3 Vabatahtlikud hooldussüsteemis	12

Sissejuhatus

Käesolev soovituslik juhend aitab läbi mõelda täiskasvanud inimesele hooldaja määramise teenuse osutamisega seotud komponendid ja kehtestada reeglid teenuse osutamiseks, mis aitavad suurendada abivajajate teadlikkust oma õigustest ja kohustustest ning lihtsustavad teenuste kvaliteedi üle järelevalve tegemist. Juhend sisaldab ka olulisi põhimõtteid ja väärtusi, millest tuleb lähtuda täiskasvanud isikule hooldaja määramisel. Sealjuures on kirjeldatud teenuse korraldamise protsess alates taotluse saamisest kuni teenuse lõppemiseni.

Tegemist on nõ elava dokumendiga, mida vastavalt ühiskonnas ja sotsiaalhoolekandes toimuvatele arengutele järjepidevalt kaasajastatakse.

Teenuse määramisel ja osutamisel tuleb järgida sotsiaalseadustiku üldosa seaduse (edaspidi SÜS) sotsiaalhoolekandeline abi andmise ja sotsiaalkaitse põhimõtteid; sotsiaalhoolekande seaduse (edaspidi SHS) § 14 lõike 1 alusel kehtestatud sotsiaalhoolekandeline abi andmise korda; SHS § 9 lõikest 1 tulenevaid juhtumikorralduse põhimõtteid ja SHS § 26 täisealisele isikule hooldaja teenuse eesmärki ja sisu ning kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (edaspidi KOKS) § 6 lõikest tulenevat kohustust korraldada vallas või linnas sotsiaalteenuste osutamist.

Enne käesoleva juhendi lugemist võiks tutvuda üldjuhendiga „Sotsiaalteenuste korraldamine kohalikus omavalitsuses“. Üldjuhend käsitleb teemasid, mis on kohaliku omavalitsuse korralduskohustuse osaks: kohaliku omavalitsuse kohustused sotsiaalteenuste korraldamisel, abiandmise põhimõtted, sotsiaalteenuse määrus kohalikus omavalitsuses, abivajaduse hindamine ja sellele vastava abi korraldamine, haldusmenetlus teenuse määramisel, maksevõime ja ülalpidamiskohustuste hindamine. Eelpool kirjutatud teemasid antud juhendis ei käsitleta või käsitletakse põgusalt.

1. Täiskasvanud isikule hooldaja määramise teenuse eesmärk ja sisu

Vastavalt SHS § 26 lõigetele 1 ja 2 seab kohalik omavalitsus isiku taotluse alusel hoolduse täisealisele isikule, kes vaimse või kehalise puude tõttu vajab abi oma õiguste teostamiseks ja kohustuste täitmiseks.

Teenust osutatakse eesmärgiga võimaldada inimesel kõrvalabile toetudes võimalikult kaua hakkama saada kodustes tingimustes ja ka asjaajamisel väljaspool kodu, säilitades ning parandades tema elukvaliteeti.

Inimese abivajadus tuleneb tema kas ajutisest või püsivast võimetusest igapäevaelu toimingutega hakkamasaamisel (nt enesehügieen, riietumine, poes käimine, ühistranspordi kasutamine jms). Inimese toimetulekut mõjutavad nii tema füüsiline ja/või vaimne seisund aga ka elukeskkond, näiteks elab inimene ahiküttega majas, kuid ta ei jaksa puid tuppa tuua et eluaset kütta.

Enese eest hoolitsemisega seotud igapäevaste tegevuste kirjeldamiseks kasutatakse rahvusvahelist lühendit ADL (Activities of Daily Living). ADL jaguneb igapäeva põhitegevusteks nagu: söömine, riietumine, WC-toimingud, pesemine ja liikumine/siirdumine (vahemaade läbimine/asendivahetus) ning põhitegevustega seotud tegevusteks nagu: toidu valmistamine, poes käimine toiduvalmistamiseks või kodu/riiete korrashoiuks vajaliku hankimine; laua katmine, koristamine, nõude pesemine; riiete hooldus, pesu pesemine ja triikimine; oma toa ja asjade korrastamine ja koristamine; kogukonnateenuste kasutamine (ühistransport, sotsiaalosakond,

polikliinik); elementaarne suhtlemine oluliste inimestega ja kommunikatsioonivahendite kasutamine.¹

Hooldaja abistab inimest neis toimingutes, mida inimene ilma kõrvalise abita teha ei suuda, kuid mis on vajalikud igapäevaseks toimetulekuks. Kohalikul omavalitsusel tuleb jälgida, et hooldaja hoolduskoormus ei kasvaks sedavõrd, et kannatab nii hooldatava kui hooldaja heaolu.

Inimesele võib ja tuleb vajadusel osutada peale hooldaja poolse abi ka teisi sotsiaal- ja tervishoiuteenuseid, näiteks koduteenus, koduõendusteenus, sotsiaaltransporditeenus jne. Koduõendusteenust osutatakse juhul kui inimese tervislik seisund ei vaja haiglaravi, kuid tema olukord nõuab siiski asjatundlikku meditsiinilist sekkumist.

Täiskasvanud inimesele määratakse hooldaja eesmärgiga vältida või edasi lükata inimese suunamist, väljaspool kodu osutatavale üldhooldus- või ööpäevaringsele erihoolekandeteenusele.

2. Teenuse sihtgrupp

Teenuse sihtgrupiks on kodus elavad (vaimse ja/või kehalise puudega) täisealised inimesed, kes oma igapäevatoimingutes vajavad kõrvalabi. Inimese kõrvalabi vajadus võib olla kas pikaajaline või ajutine.

SKA poolt tuvastatud puude olemasolu ei ole ainus eeldus teenuse saamiseks. Teenust võib vajada ka haiglast koju naasev inimene, kelle tervislik seisund ei võimalda tal igapäevatoimingutes mõnda aega iseseisvalt toime tulla, kuid kellel puuet ei ole. Seega on puude olemasolu oluline asjaolu, mida abivajaduse hindamisel saab arvesse võtta, kuid nagu eespool öeldud – pelgalt puude fakti olemasolu ei saa olla ainsaks teenuse saamise aluseks. Inimese abivajadus tuleb välja selgitada lähtuvalt tema tegelikust olukorrast.

Juhul kui selgub, et vaatamata kõrvalabile määratud teenus/teenused ei toeta enam inimese võimekust iseseisvalt hakkama saada ja tema elukvaliteet langeb, tuleb kohalikul omavalitsusel võimalikult kiiresti sekkuda ja leida inimesele muu sobivam teenus või teenused.

3. Teenuseosutaja(d)

Täiskasvanud isikule hooldaja teenust osutab kohaliku omavalitsuse poolt määratud isik, kes võib olla inimesele võõras, lähedane või pereliige. Hooldaja lähtub oma töös talle kohaliku omavalitsusega kokkulepitud kohustustest, mis on fikseeritud omavalitsuse haldusaktis ja tulenevad abivajaduse terviklikul hindamisel kogutud teabest.

Hooldajale pole seatud kvalifikatsiooninõudeid, kuid ta peab hooldatavale inimesele sobima ja tervisliku seisundi ning elukorralduse tõttu olema võimeline hooldaja ülesandeid täitma.

Parema hoolduse tagamiseks võiks kohalik omavalitsus hooldajat tema rollis toetada – korraldada hooldajatele suunatud teabepäevi ja koolitusi, nendel teemadel, mille osas hooldajad on avaldanud soovi oma teadmisi parandada, nt isikuhooldustoimingud, ergonomilised võtted, nahahooldus jne. Kohalikul omavalitsusel on võimalik selleks kasutada vastava väljaõppe saanud

¹Tegevusjuhendaja käsiraamat lk 90, 95, kättesaadav:https://intra.tai.ee/images/prints/documents/130156046355_Tegevusjuhendaja_kasiraamat_est.pdf

spetsialiste, tehes koostööd üldhooldusteenuse, tervishoiuteenuse osutajatega, perearstidega vms.

Seadusandja pole seadnud piiri, mitut inimest üks hooldaja samaaegselt hooldada võib – see on jäetud kohaliku omavalitsuse otsustada. Kohalik omavalitsus peab sellisel juhul lähtuma hooldaja valmisolekust ja hooldatava hooldusvajaduse mahust. Tuleb aga jälgida, et mitme inimese samaaegsel hooldamisel ei kannataks hoolduse kvaliteet.

Abivajaja ei ole kohustatud endale sobivat hooldajat otsima. Sobiva hooldaja leidmine on kohaliku omavalitsuse kohustus. Samas praktikas soovib abivajaja tavaliselt, et hooldajaks määratakse talle tuttav ja turvaline inimene, mis on ka mõistetav. Juhul kui abivajaja leiab ise endale sobiva inimese, kes on nõus teda hooldama, tuleb inimese sooviga arvestada. Kui lähedane on valmis isiklikult hooldama oma täisealist sõpra või sugulast ja inimene saab sel viisil vajalikku abi, tuleb võimaluse korral tagada, et inimest abistaks tema valitud isik (SÜS § 9 lõige 2 punkt 2). Sel juhul tuleb kohalikul omavalitsusel seada hooldus ja määrata kindlaks hooldaja ülesanded. Nii on muuhulgas selge, mil määral vastutab lähedane igapäevatoimingute raamidest väljuva abi eest ja mil määral tuleb inimese abivajadus katta teiste sotsiaalteenuste osutamisega.² Oluline on muidugi asjaolu, et hooldaja suudab täita talle pandud ülesandeid. Näiteks ei saa määrata hooldajaks Soomes elavat poega, kes vaid paaril korral kuus Eestis elavat ema külastab, kuigi ema on avaldanud soovi tema hooldajaks määramiseks. Antud juhul on siiski tegemist abistamise, mitte hooldamisega. Sel juhul tuleb omavalitsusel otsustada, kes saaks olla abivajaja hooldaja või vajab ta hoopis teist laadi teenust näit. koduteenust.

Abivajaja lähedase hooldajaks määramisel tuleb KOV-il kindlasti jälgida, et teenuse osutamine vastaks inimese tegelikule hooldusvajadusele, st hooldaja täidab neid ülesandeid, milles on kokkulepitud. On olnud juhtumeid kus hooldaja (tihti lähisugulane) võib hooldatava suhtes olla vägivaldne nii vaimselt kui füüsiliselt või näiteks alkoholi kuritarvitamise tõttu võivad tal hooldajakohustused unarusse jääda. Neid probleeme peetakse tihti peresiseseks asjaks ja nendest ei räägita. Sotsiaaltöötajal tuleb jälgida, kuidas hooldaja oma ülesannetes hakkama saab ning tähelepanu pöörata märkidele, mis eespooltoodule viitavad, näiteks naabrite ütlused, füüsilised vägivaldsele viitavad tunnused (verevalumid), hooldatava rusetud ja murelik olek vms. Seetõttu on soovitatav KOVis sisse viia regulaarne teenuse sisuline monitoorimine – teatud aja tagant võetakse ühendust hooldatavaga ja selgitatakse välja, kas hooldatava abivajadus on hooldaja poolt kaetud; vajab ta lisaks teisi toetavaid teenuseid. Samuti tuleb jälgida, et hooldaja oleks piisavalt toetatud, et vältida tema läbipõlemist jm

On oluline, et KOVid ei saa teha seaduse kitsendusi täisealise isiku hooldaja määramist reguleerivates KOV õigusaktides. SKA poolt läbiviidud kaardistus³ näitas, et ca pooltes (44/79st) KOVides ei määrata täisealise isiku hooldajat abivajajale, kes elab koos ülalpidamiskohustusega inimestega. Ehkki paljud omavalitsused olid õigusaktides sätestanud erandi, st välja arvatud juhul kui abivajajaks on sügava puude või suure hooldusvajadusega inimene, ei ole ülalpidajate hooldajaks määramise välistamine seadustega kooskõlas.

Eesti Vabariigi põhiseadus ega perekonnaseadus ei näe ette, et abivajava täisealise inimese eest peab isiklikult hoolitsema tema pereliige. Seda ka juhul, kui elatakse ühes eluruumis.⁴ Ühes eluruumis elavad inimesed abistavad tavaliselt teineteist igapäevatoimingutes. Samas tuleb teadvustada, et ühel hetkel ei saa enam rääkida tavapärasest aitamisest, vaid see muutub sotsiaalteenuseks. Millal tavapärasest aitamisest saab hooldusteenus, sõltub hooldatava hooldusvajaduse mahust ning hooldaja võimekusest teda abistada. Üldistatult võib öelda, et tegu on hooldusteenusega kui pereliikme abistamise tõttu on abistaja töö- ja pereelu häiritud juhul kui abivajaja vajab iga päev täiskasvanud inimese tuge.⁵

² Sotsiaalteenused kohalikus omavalitsuses. Õiguskantsleri seisukoht, kättesaadav:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Sotsiaalteenuse%20osutamine

³ Sotsiaalkindlustusameti analüüsis 2020. a märtsist-maini kohalike omavalitsuste kodulehekülgedel olevate täiskasvanud isikutele hooldaja määramise õigusakte

⁴ Sotsiaalteenused kohalikus omavalitsuses: Õiguskantsleri seisukoht, kättesaadav:

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Sotsiaalteenuse%20osutamine.pdf

⁵ Õiguskantsler, Sotsiaalteenuste osutamine, kättesaadav:

<https://w.oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/sotsiaalteenuse-osutamine>

KOV õigusaktide esines ka teisi kitsendusi, näiteks ei saanud määrata hooldajaks töötuid, päevases õppes õppijaid, alla 3 aastase lapsega koduseid jne. Tuleb rõhutada, et hooldaja määramisel tuleb arvestada hooldaja sobivuse ja tema võimalustega abivajajale vajalikku abi tagada. Juhul kui töötu inimene on sobiv hoolaja ülesandeid täitma ning tal on selleks valmisolek olemas, ei tohiks seda võimalust piirata. Igat juhtumit tuleb eraldiseisvalt hinnata ja sellest lähtuvalt otsustada.

3.1. Pereliikmetest hooldajad

Omaste hooldajad jäävad ka lähitulevikus hoolekande oluliseks osaks, mistõttu tuleb **pakkuda neile suuremat tuge nii riiklikul kui omavalitsuse tasandil**, et vähendada hoolduskoormuse negatiivset mõju hooldajate tervisele ja sotsiaalsele ning majanduslikule toimetulekule. Samas tuleb silmas pidada, et pereliikme määramine ametlikuks hooldajaks saab olla erandlik meede ning eeskätt tuleb tagada abivajajatele **vajalike ametlike sotsiaalteenuste kättesaadavus**.

Omaste hooldajad vajavad eelkõige abi teenuste kättesaadavuse osas, sest praegune hooldajatoetus ei korva nende tööturul eemalejäämist hoolduskoormuse tõttu. Seega tuleb soodustada, et pereliikmed saaksid hoolduse pakkumise asemel osaleda tööhõives ja teenida endale sissetulekut töötamisega. Iga omavalitsuse huvi peaks olema tagada, et nende elanikud tuleksid iseseisvalt toime. Seega tuleks kohalikul omavalitsusel rohkem tähelepanu pöörata omaste hooldajate toetamisele teenuste kaudu (nt kodu-, tugiisiku-, isiklik abistaja teenuse jt).

Hooldajate hoolduskoormuse vähendamiseks tuleb kindlasti luua ka **intervallhoolduse** võimalusi ja **päevakeskusi**, kes oma teenustega sellele kaasa aitavad.

Omaste hooldajatele on vajalik korraldada kvaliteetse info edastamist hoolekande korralduse, sotsiaalteenuste ja muu abi kohta. Hooldusvajadusega inimestele ja nende lähedastele tuleb võimaldada nõustamist ning koolitusi (näiteks hooldusvõtete õppimiseks)⁶.

3.2. Vabatahtlikud

Omapoolset abi saavad pakkuda hooldatavale **vabatahtlikud**. Tavapäraselt pöörduakse omavalitsusse abi saamiseks inimese põhivajaduste rahuldamiseks. Vajakajäämisi emotsionaalses ning vaimses toimetulekus ei peeta selliseks probleemiks, millest sotsiaaltöötajaga rääkida.

Vabatahtlikud ei saa asendada professionaalseid teenuseid küll aga saavad pakkuda lisatuge ja leevendada abivajajate üksindust.

Kuidas ja millist abi saavad vabatahtlikud pakkuda on võimalik pikemalt lugeda MTÜ Eesti Külaliikumine Kodukant näitel peatükis *Hea teada*.

4. Täiskasvanud isikule hooldaja määramise teenuse osutamine

4.1. Taotluse menetlemine

Hooldaja määramise menetlemise protsessile kohaldatakse Haldusmenetluse seaduse (edaspidi HMS), SÜS-i, SHS-i, KOKS-i sätteid.

⁶ Poliitikasuunised Eesti pikaajalise hoolduse süsteemi tõhustamiseks ja pereliikmete hoolduskoormuse vähendamiseks, kättesaadav https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/hoolduskoormus/hoolduskoormuse_rakkeruhma_lopparuanne.pdf

- ✓ Teenuse taotlemiseks pöördub inimene kohaliku omavalitsusse. Pöördujaks võivad olla ka tema pereliikmed, lähedased või teised inimesed, kes on märganud inimese abivajadust. Inimesel on võimalus pöörduda omavalitsuse poole talle mugavaimal viisil, st peale paber kandjal esitatud avalduse ka elektrooniliselt, telefonitsi või mistahes muus vabas vormis. Suuliselt esitatud avaldus tuleb sotsiaaltöötajal protokollida ja võtta menetlusse. **Täpsemalt loe haldusmenetlusest üldjuhendist „Sotsiaalteenuste korraldamine kohalikus omavalitsuses“⁷**
- ✓ Avaldajalt võib küsida ainult selliseid isikuandmeid, mida on vaja taotluse menetlemiseks, järgides rangelt Euroopa isikuandmete kaitse üldmäärust (GDPR artikkel 5 lõige 1 punkt b), st, et taotlusel toodud põhiandmed peaksid olema hooldaja ja hooldatava isikuandmed ning mõlema nõusolek.

Kuidas õiguspäraselt ja korrektselt inimeste pöördumised registreerida ja neile vastata saab täpsemalt lugeda juhendi peatükist *Hea teada*.

Vahel nõutakse omavalitsuses hoolduse seadmiseks ja hooldajatoetuse maksmiseks inimestelt SKA poolt tuvastatud **puude raskusastme otsust**. Sotsiaaltöötaja saab puude määramise kohta info Sotsiaalteenuste- ja toetuste andmeregistrist STAR ja seega ei ole mõistlik nõuda inimeselt paber kandjal otsuse esitamist. Puude raskusastme tuvastamise otsus saab olla, vaid üheks lähetaluseks teenusele soovija igakülgsele hindamisel. Inimese abivajadust tuleb hinnata terviklikult ja lisaks puude olemasolule vaadata ka inimese tegelikku abivajadust.

Riigikohus on 09.12.2019 otsuses nr 5-18-7 võtnud seisukoha, et teenuse saamine ei sõltu sellest, kas SKA on tuvastanud inimesel keskmise, raske või sügava puude raskusastme. Näiteks, kui inimene saab infarkti ja ta ei suuda enda eest piisaval määral hoolitseda, ei tohi teda jätta teenuseta üksnes seetõttu, et tal pole SKA-s tuvastatud puuet.⁸

Inimese abi saamise eelduseks ei ole SKA puude raskusastme otsus. Abi andmisel tuleb lähtuda inimese tegelikust abivajadusest. Puude tuvastamise otsus saab olla vaid üheks abivajaduse hindamise komponendiks. Täisealisele isikule hooldaja määramisest keeldumiseks ei saa olla asjaolu, et teenusesaaja kasutab ühist eluruumi ülalpidamiskohustusega inimesega.

4.2. Abivajaduse hindamine ja teenuse vajaduse väljaselgitamine

SHS §15 kohaselt selgitab omavalitsus välja abi saamiseks pöördunud inimese abivajaduse ja sellele vastava abi.

Abivajaduse väljaselgitamisel lähtutakse terviklikult lähenemisest inimese abivajadusele, arvestades tema toimetulekut ja ühiskonnaelus osalemist mõjutavaid asjaolusid.

Terviklik hindamine on oluline nii inimesele kui kohaliku omavalitsusele, sest see loob eelduse, et abivajajale leitakse võimalikult sobiv lahendus ja ei kulutata raha tegevustele, mis efektiivset tulemust ei anna. Sobiv abi aitab ennetada uute probleemide tekkimist ja vähendab abivajaja sõltuvusse jäämist omavalitsuse poolt pakutavast abist. Seega tõhustab terviklik abivajaduse hindamine abistamise tulemuslikkust ja vähendab pikas perspektiivis abistamisele minevaid kulusid.⁹

Et inimese abivajadus oleks teenus(te)ega kaetud ja inimene saaks võimalikult kaua kodukeskkonnas hakkama, on mõistlik kaasata hindamisse ka pereliikmed ja vajadusel

⁷ Sotsiaalteenuste korraldamine kohalikus omavalitsuses, üldjuhend

⁸ Riigikohtu 09.12.2019 lahend nr 5-18-7, kättesaadav: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-18-7/8>

⁹SHS seletuskiri lk 19. kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/aef50e8c-3583-465d-941a-744e0631fee1/Sotsiaalhoolekande%20seadus>

konsulteerida teiste eriala spetsialistidega (näiteks perearst), kuid selleks on alati vajalik **abivajaja nõusolek**.¹⁰

Lisaks hooldatava abivajaduse hindamisele tuleb hinnata ka hooldaja sobivust, st kas ja milliseid hooldaja ülesandeid on hooldaja võimeline täitma ja milliseid täiendavaid teenuseid saab kohalik omavalitsus abivajajale lisaks osutada (nt tugiisikuteenus, isiklik abistaja teenus jms).

Veendumaks, et omavalitsuse määratud hooldaja teenus on tõhus on soovitatav sotsiaaltöötajal teha **vahehindamisi** ja need fikseerida andmebaasis STAR, et saada võimalikult hea ülevaade teenuse mõjust inimesele. Vahehindamisel tuleb jälgida, kas ja millised muutused (nii positiivsed kui negatiivsed) on teenusel oldud aja jooksul toimunud. Võib selguda ka näiteks, et inimese abivajadus on aja jooksul muutunud. Täpsemalt võib abivajaduse hindamisest lugeda üldjuhendist.

Inimese hindamine tema kodus on olulise tähtsusega, sest just seal näeb sotsiaaltöötaja inimese tegutsemisvõimet oma tavapärasest keskkonnast ja ta saab hinnata kõige täpsemalt, millistes toimingutes inimene kõrvalabi vajab ja milline on abivajaduse maht.

4.3. Teenusele suunamine

Hindamistulemuste põhjal teeb kohalik omavalitsus põhjendatud otsuse täisealise isiku hooldaja määramise või mitte määramise kohta 10 päeva jooksul (SÜS § 25 lg 1) nõuetekohase taotluse esitamise päevale järgnevast tööpäevast.

Omavalitsuse haldusaktis sätestatakse kõik teenusega seotud asjaolud: hooldaja ülesanded, muud toetavad abimeetmed, mida hooldatavale pakutakse, tähtajad, sh ka vaide esitamise tingimused jms. Täpsemalt võib haldusakti kohta lugeda üldjuhendist.

Otsuse sisu peab olema selgesti arusaadav nii hooldatavale kui hooldajale. Kui hooldaja määramise otsus on tehtud tähtajaliselt, oleks soovitatav proaktiivselt osapooli tähtaja lõppemisest teavitada.

Teenusele suunamine ja teenuse osutamine peab olema registreeritud Sotsiaalteenuste-ja toetuste andmeregistris (STAR, SHS §141-144).

4.4. Hooldaja kohustuste määramine

Seaduses ei ole konkreetselt välja toodud, millised on hooldaja ülesanded, need määratakse hindamise tulemusena vastavalt konkreetsele juhtumile. Lähtuda tuleb esmajärjekorras hooldust vajavast inimesest, seetõttu on oluline teda kaasata teda puudutavate otsuste tegemisse.

Kohustuste määramisel tuleb jälgida, et hooldajal on võimekus kokkulepitud ülesannete täitmiseks. Vajadusel tuleb hooldajat toetada vastavate pädevuste arendamisel, nt suunata teda asjakohaste koolituste, teabe- ja infomaterjalini vms. Samuti võivad hooldaja kohustused ajas muutuda seoses hooldatava abivajaduse muutumise või hooldaja võimalustega abi pakkuda, nt kui töötu hooldaja läheb osaajaga tööle ja tema panus väheneb, peab omavalitsus toetavaid teenuseid enam pakkuma.

Seadusandja on omavalitsusele jätnud vabad käed teenuse sisustamisel, kuid selleks, et teenuse korraldus oleks kvaliteetne, tasub mõelda ka hooldajale puhkuse andmisele, et vältida tema

¹⁰ Täiskasvanud isiku abivajadus. Õiguskantsleri seisukoht, kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/T%C3%A4isealise%20inimese%20abivajadus.pdf

läbipõlemist. Seega tuleks kaaluda võimalust tagada hooldajale tema soovil hooldaja kohustuste täitmisest puhkust, nt pakkudes teatud perioodi jooksul hooldatavale alternatiivseid teenuseid.

Hooldaja üheks kohustuseks on sotsiaaltöötaja teavitamine isiku abivajaduse muutustest või selle ära langemisest.

4.5. Hooldajatoetuse maksmine, sotsiaalmaksu tasumine, hoolduspuhkus

Kohalik omavalitsus maksab täisealise isiku hooldajale toetust, mille suurus sõltub omavalitsuse poolt kehtestatud tingimustest.

SKA poolt koostatud kaardistusest¹¹ selgus, et enamik omavalitsusi on hooldajatoetuse määramisel sidunud selle puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadusega (PISTS) reguleeritud puude raskusastmega.

2020. a. aprilli seisuga oli keskmine hooldajatoetuse suurus nelja kuu lõikes 53€, suurim 260€ ja väikseim 16€. Maksti ka ajutist hooldajatoetust kui inimene trauma või aktiivravi järgselt ei suuda igapäevatoimingutes iseseisvalt toime tulla. Ühes omavalitsuses ei makstud toetust hooldamise eest.

Seadusandja ei ole sätestanud, kuidas omavalitsus teenust peaks rahastama, kuid pole õige, et hooldaja täidab oma ülesandeid tasuta. Ei saa eeldada, et keegi peaks omavalitsuse poolt antud ülesandeid tasuta täitma. Seega peab kohalik omavalitsus kompenseerima hooldajale tema panuse.

Soovitame sotsiaaltöötajal hooldajaid nõustada, millised on nende õigused riiklikus süsteemis: õigus ravikindlustusele, töötutoetusele, töövõimetoetusele, hoolduspuhkusele sügava puudega isiku hooldamiseks. Allpool lühidalt sotsiaalmaksu tasumisest, ravikindlustusest ja hooldajapuhkusest.

- ✓ Vastavalt sotsiaalmaksu seaduse § 6 lõige 1¹ punkti 1 kohaselt maksab KOV sotsiaalmaksu Eestis elava isiku eest, kes hooldab puudega isikut SHS-i § 26 järgi. Muuhulgas tasub KOV sotsiaalmaksu nende hooldajatoetust saavate hooldajate eest, kes ei tööta ega ole riikliku pensioni saajad ega osalise või puuduva töövõimega inimesed. Sotsiaalmaksu tasumine tagab hooldajale ravikindlustuse.
- ✓ 1. juulist 2018.a kehtima hakanud töölepingu seaduse järgi (TLS) § 65¹ *Puhkus täisealise sügava puudega isiku hooldamiseks*, on, täisealisel töötajal õigus saada kalendriaastas kuni viis tööpäeva puhkust täisealise sügava puudega isiku hooldamiseks (hoolduspuhkus), kui ta on sügava täisealise puudega isiku:
- ✓ vanem, vanavanem, õde, vend, laps, lapselaps, poolõde, poolvend, abikaasa või registreeritud elukaaslane kooseluseaduse tähenduses,
- ✓ hoolduspuhkust saavad kasutada sügava puudega täisealise inimese eestkostjad või kohaliku omavalitsuse poolt SHS §26 järgi määratud hooldajad.¹²

Hoolduspuhkuse eesmärk on toetada hoolduskoormusega töötaja tööelus osalemist, andes talle täiendavat vaba aega sügava puudega lähedase hooldamiseks, hooldamise korraldamiseks, vaba aja veetmiseks või lihtsalt koosolemiseks.

¹¹ Sotsiaalkindlustusameti analüüsis 2020. a märtsist-maini kohalike omavalitsuste kodulehekülgedel olevate täiskasvanud isikutele hooldaja määramise õigusakte.

¹² Hoolduspuhkus, SKA koduleht, kättesaadav: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-pered/perehuvitiste-liigid/lisapuhkepaevad-isale-puudega-lapse-vanemale-ja-lapse-rinnaga#Tasustatud%20hoolduspuhkus>

4.6. Hooldusteenuse lõpetamine ja tagasiside küsimine

Teenuse osutamise peatamise ja lõppemise alused on sätestatud SÜS-i §-is 18 ja 19.

Hooldus lõpetatakse üldjuhul järgmistel juhtudel kui:

- ✓ inimese abivajadus on suurenenud ja vaatamata rakendatud abimeetmetele ei ole võimalik inimest kodustes tingimustes enam aidata ja ta vajab koduvälisest üldhooldus- või erihoolekandeteenust;
- ✓ inimese abivajadus on vähenenud ja ta ei vaja enam hooldust.
- ✓ teenuse saaja elukoht on muutunud (kolinud teise omavalitsusse). Et tagada inimesele jätkuvalt sujuv elukorraldus, on soovitatav omavalitsustel koostööd teha ning jagada infot senistest abimeetmetest, mida varasema elukohajärgne KOV on pakkunud. Kui teenus on eelnevalt korrektselt kajastatud STAR-is, saab uus omavalitsus vajaliku teabe ka sealt.
- ✓ Inimene ei soovi enam teenust, kuid siinkohal tuleb inimest nõustada teiste abimeetmete osas ja vajadusel leida inimesele teda abistav teenus/teenused;
- ✓ hooldaja ei soovi edaspidi abivajajat hooldada. Sel juhul tuleb omavalitsusel abivajajale leida talle uus hooldaja (arvestades eelkõige abivajaja soovide ja valikutega) või katta abivajadus teiste sobiva teenuse/teenustega;
- ✓ hooldatava, hooldaja surm.

Hooldus lõpetatakse haldusaktiga ja tehakse STAR-i vastav sissekanne.

Teenuse vältel, samuti teenuse lõppemisel on asjakohane küsida teenuse saajalt ja osutajalt tagasisidet (juhul kui inimene on võimeline ja nõus seda andma). Tagasisidestamine võimaldab omavalitsusel märgata, millised on olnud teenuse osutamise positiivsed mõjud ja/või milliseid vajakajäämisi ilmnes ning vastavalt sellele sisse viia muutusi, mis teenuse sisu ja korraldust tõhustaksid.

Tagasiside küsimine võiks muutuda omavalitsustes heaks tavapraktikaks.

5. Hea teada

5.1. Kuidas korrektsekt vastata inimese pöördumisele¹³

5.2. Näiteid rahvusvahelisest praktikast

SOOME¹⁴

	Hooldajatoetus
Kellele makstakse	Inimesele, kes hooldab oma sugulast või lähedast, kes vanuse, puude või haiguse tõttu vajab teise inimese abi
Toetuse eesmärk	Hooldamise eest makstav tasu (mis on maksustatav)
Toetuse saamise tingimused	Toetust maksab ja tingimuse seab KOV, kus hooldatav elab. Seadusandlikult on toetusele kehtestatud miinimumpiir. Hooldaja, hooldatava ja KOV vahel sõlmitakse leping. Ehkki tingimused hooldajate toetamiseks KOVide lõikes varieeruvad, siis üldjuhul makstakse toetust juhul kui: <ul style="list-style-type: none">- inimene vajab oma haiguse, puude või mõne muu asjaolu tõttu oma kodus teise inimese kõrvalabi,- pereliige või mõni lähedane inimene on ettevalmistatud vajalikku hooldust pakkuma,- hooldaja vastab hooldajale seatud nõuetele,- lähedase poolt pakutav hooldus ning muud sotsiaal- ja tervishoiuteenused on hooldust vajava inimese toimetuleku jaoks piisavad ja tagavad tema turvalisuse,- ning hooldust vajava inimese kodu on sobiv hoolduse pakkumiseks
Toetuse suurus	Toetuse miinimumpiir on 399.91€ kuus

SLOVEENIA¹⁵

	Hooldaja toetus	Mittetöötamise tõttu saamata jäänud tulu osaline hüvitamine
Kellele makstakse	Inimesele, kes hooldab inimest, kes on õigustatud saama asutushooldusteenust, kuid kes on selle asemele valinud personaalse hooldaja	Lapsevanemale kes: <ul style="list-style-type: none">- hooldab oma erivajadusega last ja elab alaliselt lapsega koos- ning kes ei tööta või on ametlikult töötu või töötab osalise tööajaga.
Toetuse eesmärk	Tasu hooldamise eest	Mitte töötamise tõttu saamata jäänud tulu osaline hüvitamine
Toetuse saamise tingimused	Hooldaja ülesanded on kirjeldatud siin (lk 15) Toetust maksab KOV	On sissetulekust sõltuv toetus (osalise tööajaga töötamise korral hüvitatakse proportsionaalselt saamata jäänud tulu)

¹³Sotsiaaltöö 4/19, Kristel Lekko, kättesaadav: <https://www.tai.ee/images/kristellekko.pdf>

¹⁴ MISSOC Comparative tables 2019 <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/>, „Your security right in Finland“ EC, 2019 [file:///C:/Users/ketri.kupper/Downloads/missoc-ssg-FI-2019-en%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ketri.kupper/Downloads/missoc-ssg-FI-2019-en%20(1).pdf)

¹⁵ MISSOC Comparative tables 2019 <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/>,

„Your social security rights in Slovenia“ EC, 2019 [file:///C:/Users/ketri.kupper/Downloads/missoc-ssg-SI-2019-en%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ketri.kupper/Downloads/missoc-ssg-SI-2019-en%20(1).pdf)

5.3. Vabatahtlikud hooldussüsteemis

Aastatel 2018 – 2020. viis Sotsiaalministeerium koostöös MTÜga Eesti Külaliikumine Kodukant läbi pilootprojekti, mille käigus testiti vabatahtlike rakendamist hoolekandesüsteemis ning töötati välja üle-eestiliseks rakendamiseks sobiv koostöömudel. Vabatahtlikud pakkusid abi peamiselt kolmes valdkonnas:

- ✓ suhtlemine ja seltsi pakkumine (toetav vestlus, vestlus koos tegevustega näit. inimese juures kodus);
- ✓ abistamine ja toetamine esmavajalikes argielutegevustes (enesehoolduse ja tervise säilitamine; abistamine kodustes töödes; esmavajalike kaupade inimesele koju toomine);
- ✓ abistamine ja toetamine väljaspool kodu (igapäevaeluks vajalikes toimetustes tervishoiu - ja/või sotsiaalteenuste kasutamisel; vaba aja veetmisel; kogukonnas osalemisel).

Projekti tulemused näitasid, et vabatahtlike toetus parandas abivajavate enesetunnet (77%), toetas nende iseseisvat toimetulekut (42%), võimaldas jätkata kodus elamist (23%) jms. Vabatahtlike kaasamine hoolekandesse toetab olulisel määral abivajavate iseseisvat toimetulekut oma kodus, sest paindlik ja inimlik tugi parandab abivajajate elukvaliteeti, täiendab ametlike teenuseid, aitab edasi lükata abivajaduse süvenemist ja/või ennetada institutsionaalsetele hooldusteenustele paigutamist. Soovitame omavalitsustel läbi mõelda ja teha koostööd erinevate vabatahtlike organisatsioonidega. Projekti ja selle lõpparuandega on võimalik tutvuda siin¹⁶

¹⁶ Kättesaadav: <https://vabatahtlikud.ee/projektid/sotsiaal/>.